

UDK 141.32(049.3)

Primljeno: 15. 08. 2022.

Stručni rad

Professional paper

Adnan Sivić

HORIZONTI FILOZOFIJE EGZISTENCIJE: VREMENITOST, DIJALOG, BUDUĆNOST

**(Boško Pešić, *Uvođenje u filozofije egzistencije*,
Centar za kulturu i edukaciju „Logos,“ Tuzla, 2021)**

Pružiti odgovarajući pregled bilo kojeg područja je uvijek ambiciozan cilj, ali izazov traženja ravnoteže između širine predstavljenog gradiva i dubine koja jedina može kod čitaoca probuditi lično zanimanje za to područje je uvelike teži u slučaju filozofije egzistencije. Ovdje se naime ne radi – i ne može raditi – ni o kakvom „nauku“ kojeg bi se moglo predstaviti kroz golo shematsko izvođenje propozicija, već o *nerazdvojnosti mišljenja i života*, o egzistencijalnoj (samo) refleksiji koja za polaznu tačku ima zauzimanje određenog *stava*, a ne neprihvatanje bilo kakvih aksioma.¹ Mnogi pokušaji uvoda u filozofiju egzistencije upravo zbog toga odu predaleko u jedan od dva ekstrema: ili se svedu na historijski prikaz, iz kojeg je često nemoguće razabrati značaj predstavljene tematike za sadašnjeg čovjeka – a kamoli za *čovjeka kao takvog* – ili se pak ograniče na neko partikularno shvatanje egzistencije (npr. Heideggerovo), a da pritom njegov širi kontekst (zajedno sa značenjem njegove partikularne terminologije) ostane nerazjašnjen.

Iznimna zasluga djela *Uvođenje u filozofije egzistencije* autora Boška Pešića je prije svega u tome što uspješno izbjegava oba spomenuta ekstrema. Nagovještaj toga vidimo već u naslovu: pošto je tematika ovog istraživanja posebna zbog svog *ličnog*

---

¹ To je možda najbolje izraženo u jednom Heideggerovom navodu iz *Bitka i vremena*, koji citira i sam autor: „prava egzistencija nije ništa što lebdi iznad [te] propadajuće svakidašnjice, nego je, egzistencijalno, samo jedno modificirano dohvaćanje nje“ (str. 70).

karaktera – čovjek je naime ono biće kojem se, Heideggerovim riječima, u njegovom bitku uvijek *radi o tom bitku samom* (str. 57) – potrebno je upravo aktivno *uvođenje* za razliku od statičnog *uvoda*. Samo na taj način je moguće govoriti o egzistenciji, koja „kao mogućnost s kojom se radi o njoj samoj nipošto nije pojedinačni slučaj onog općeg, zapravo uopće nije slučaj, nego postojanost toga što putem takvog iskustva iskušava svoju vlastitost“ (str. 181). Nadalje, preuska usredotočenost na jedno partikularno razumijevanje egzistencije je isto tako isključena time što se govori o *filozofijama* (a ne o *filozofiji*) egzistencije.

Struktura knjige je tako zasnovana više na tematskoj nego na kronološkoj osnovi osim kod prvih dvaju poglavlja: nakon kratkog historijskog osvrtu na sam pojam egzistencije, autor započinje istraživanje prikazom triju za posthegelijansku misao temeljnih autora: Arthura Schopenhauera, Sørenea Kierkegaarda i Friedricha Nietzschea. Ostala poglavlja, koja čine najveći dio knjige, prolaze kroz različite aspekte filozofije egzistencije, od osnovnih razlika u shvatanju same stvari filozofije kod Heideggera i Jaspersa pa sve do metafizozofskog pitanja o sadašnjoj (kao i budućoj) ulozi filozofije, problema tehnike i filozofije religije. Posebnu pažnju valja posvetiti mjestima gdje Pešić izlaže neke od najzahtjevnijih dijelova Heideggerove misli,² a možda i fenomenološke odnosno egzistencijalističke misli općenito, prije svega u poglavljima „Egzistencijalno ovremenjivanje“ i „Čovjek u posjedu metafizike,“ gdje se detaljnije predstavljaju Heideggerovo razumijevanje vremenitosti i ontološka diferencija. Autorov način izlaganja ovdje postiže odgovarajuću ravnotežu između razumljivosti i rigoroznosti time što dosljedno koristi Heideggerovu terminologiju dok istovremeno njegovu karakterističnu upotrebu jezika – „formalnu naznaku“ (*formale Anzeige*) – čini razumljivom pomoću eksplikacije, konkretnih primjera i umještanja njegove misli u širi historijski i tematski kontekst filozofija egzistencije.

Ono što je možda neočekivano kod autorovog predstavljanja vremenitosti je odsustvo Husserlovog utjecaja, a prije svega njegove tročlane strukture vremenitosti (prvobitni utisak, retencija i protencija), koja čini osnovu (ili u najmanju ruku ključnu preteču) Heideggerovog razvoja ekstaza vremenitosti.³ Ovo odsustvo je do neke mjere

² Ovaj aspekt je posebno bitan ne samo zbog zahtjevnosti, već i zbog kontroverznosti Heideggerove filozofije. Pešićevim riječima: „Raspon od ne osobito vrijednih kritika do potpuno zaslijepljenih apologeta (...) pokazatelj je ne samo golemog utjecaja jednog svakako bremenitog mišljenja nego i neobične potrebe da se njegovim osporavanjem ili nekritičkim prihvaćanjem dokazuje vlastita pozicija unutar filozofskog establišmenta“ (str. 77).

³ Ovdje je nemoguće predstaviti iznimno kompleksnu prirodu odnosa između Husserla i Heideggera (kao i kontroverzno pitanje Husserlovog utjecaja odnosno Heideggerove originalnosti). Za detaljan prikaz v. Crowell, Steven Galt (2005), „Heidegger and Husserl: The Matter and Method of Philosophy“, u: Hubert L. Dreyfus i

opravdano; s obzirom na tematiku djela potpuno je razumljivo da ne može biti predstavljen čitav razvojni luk novovjekovne epistemologije i fenomenologije od Descartesa, preko Kanta, do Husserla, Heideggera, Ricoeura, Merleau-Pontyja i drugih. To je, štaviše, u određenom smislu i prednost, jer ostavlja interpretaciju Heideggerove misli otvorenijom – osobito u kontekstu djela koje se ne bavi primarno fenomenologijom – ali bi uprkos tome mogla biti korisna barem letimična referencija na Husserla. Ipak, imajući u vidu kompleksnost i kontroverznost spomenutog pitanja, ovo odsustvo svakako ne predstavlja supstancijalan nedostatak.

Na kraju, pored neupitne vrijednosti ovog istraživanja kao prikaza filozofija egzistencije u 20. stoljeću, valja istaknuti i aspekte koji su orijentirani ka sadašnjosti sa svim njenim specifičnostima – gdje možemo izdvojiti prije svega nekontrolirani razvoj digitalne tehnologije i opasnost institucionalne zloupotrebe moći koja je potencirana tim razvojem (str. 191, 198–201) – kao i prema „Svjetskoj budućnosti filozofije“, kako glasi i naslov jednog poglavlja. Ovdje osobito dolazi do izražaja naglasak na dijaloškoj i pluralističkoj prirodi filozofije (ili, tačnije, filozofijā), ali bez zanemarivanja same stvari mišljenja koja sve pristupe, bez obzira na njihovu historijsku udaljenost, povezuje u *istu* filozofiju (*philosophia perennis*) koja je uvijek samospoznaja istinskog bitka kao cilj mišljenja koji pak nikad ne može biti dovršen u obliku neke izvanvremenske dogmatske cjeline (str. 136–7).⁴ Umjesto zaključka nam tako može poslužiti sljedeći autorov navod: „Svrha filozofski dobivene egzistencijalne komunikacije, naprotiv, nije duhovna prevlast, još manje neka jalova sofistika, već pitanje takve misaone borbe u kojoj svatko svakome sve ono što mu je relevantno stavlja na raspolaganje. Kao put izvornog povezivanja u slobodi, komunikacija svoj temelj nalazi u ljubavi koja ju rasvjetljava u međusobnom pronalaženju onih koji *sub specie aeternitatis* jedno drugom doista i pripadaju (...) Egzistencijalna komunikacija na svom dijaloškom vrhuncu po tome predstavlja posadašnjeje buduće filozofije, i da bi se to dostiglo u filozofiji mora biti moguće pronaći ono što i nju samu može trgnuti iz sebeljubivog dogmatskog drijemeža“ (str. 189–90).

Mark A. Wrathall (ur.), *A Companion to Heidegger*: Oxford: Blackwell, 49–63; također Husserl, Edmund (1997), *Psychological and Transcendental Phenomenology and the Confrontation with Heidegger (1927–1931)* (ur. i prev. Thomas Sheehan i Richard Palmer), Dordrecht: Kluwer.

⁴ Na ovom mjestu – kao i kroz mnoge druge dijelove Pešićevog djela – igra veoma bitnu ulogu misao Karla Jaspersa, čija prominentnost u ovom istraživanju predstavlja iznimno potrebnu protutežu prečestom zanemarivanju njegovog utjecaja u savremenoj filozofiji.

Adresa autora
Author's address

Adnan Sivić
Univerzitet u Ljubljani
Filozofski fakultet
adnan.sivic@ff.uni-lj.si